

Ks. TOMASZ BŁASZCZYK

XIX-WIECZNE DZIEŁA MIŁOŚCI WE WROCŁAWIU
NA PRZYKŁADZIE DZIAŁALNOŚCI CHARYTATYWNEJ
TOWARZYSTWA ŚW. WINCENTEGO À PAULO
W PARAFII ŚW. MAURYCEGO

Wstęp

Wstrząsy polityczne w XIX w., które zachwiały rozwojem ekonomicznym Niemiec doprowadzając do obniżenia stopy życiowej obywateli, przyczyniły się również do pewnego kryzysu społecznego.

W wyniku wojen napoleońskich państwo niemieckie znalazło się na skraju politycznego i ekonomicznego kryzysu. Władze rządowe zmuszone do wypłacenia wysokich kontrybucji rozpaczliwie usiłowały znaleźć odpowiednie środki na pokrycie wojennych roszczeń. Wprawdzie pruska sekularyzacja majątku kościelnego znacznie poprawiła stan finansowych zasobów państwa, nie uchroniła wszakże sporej części społeczeństwa przed skutkami towarzyszącej jej fali spekulacji i malwersacji. Przez zaniżanie bowiem wartości majątków kościelnych bogaciła się tylko nieliczna grupa dysydentów oraz ludzi władzy. Niższym natomiast warstwom społecznym nie było dane doświadczyć jakiegokolwiek dobrobytu¹.

---

¹ Zob. M. WALTER. *Pruska sekularyzacja klasztorów w dziejach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*. W: *Druga konferencja naukowa Komisji Bibliografii i Bibliotekoznawstwa Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. Wrocław 3-5 XI 1954. Referaty i dyskusja*. Wrocław 1957 s. 179-193.

Ucisk ekonomiczny i brak perspektyw lepszego życia rozbudził społeczne emocje doprowadzając do wybuchu rewolucji marcowej, która przybrała miano Wiosny Ludów (1848). Pomimo takich sukcesów politycznych, jak powołanie do życia nowego parlamentu i ustanowienie konstytucji, a także zagwarantowanie swobód politycznych i religijnych², coraz bardziej pogłębiały się dysproporcje społeczne, przyczyniając się ostatecznie do podziału społeczeństwa na najbogatszych i żyjących w skrajnej nędzy³. Szybko rozwijający się przemysł, który doprowadził do upadku drobnego rzemiosła, nie był w stanie zniwelować różnic społecznych i w rezultacie doprowadził do powstania nowej grupy społecznej zwanej proletariatem.

Rozwój przemysłu spowodował także szybką industrializację miast, a w konsekwencji doprowadził do ich rozwoju urbanistycznego⁴. Powstawały nowe osiedla zasiedlane przez ludność napływową, przybyłą w poszukiwaniu pracy. Jednak jej warunki mieszkaniowe pozostawiały wciąż wiele do życzenia. Zmieniała się także struktura religijna tejże ludności. Doznając ubóstwa materialnego ludność ta najczęściej popadała także w nędzę duchową, porzucając wszelkie wartości i tradycje religijne wyniesione z domu rodzinnego⁵.

Ogromną skalę biedy i nędzy potęgowały dodatkowo epidemie cholery, które nie ominęły także Wrocławia i jego mieszkańców, wymuszając na władzy państwowej i kościelnej zaangażowanie się w kwestię społeczną i podjęcie odpowiednich działań o charakterze charytatywnym.

1. Sytuacja ekonomiczno-społeczna Przedmieścia Oławskiego we Wrocławiu.

Początek XIX w. był dla Wrocławia okresem przełomowym w rozwoju urbanistycznym. Wówczas to w 1808 r. do miasta włączono

---

² S. SCHMIDT. *Das Frankfurter Parlament und die Hoffnungen des Volkes*. W: *Illustrierte Geschichte der deutschen Revolution 1848/49*. Red. W. Schmidt. Berlin 1988 s. 132.

³ F. HOUTART. *Die Kirche und die Grostädte*. „Wort und Wahrheit” 11:1956 s. 734.

⁴ R. BIGDOŃ. *Religijność mieszkańców Bytomia w dobie industrializacji. (Na przykładzie parafii NMP w Bytomiu od połowy XIX wieku do pierwszej wojny światowej)*. Lublin 1968 s. 24 [mps].

⁵ T. BŁASZCZYK. *Zakony na Śląsku w dobie Kulturkampfu*. Wrocław 2004 s. 260.

przylegające przedmieścia, w tym tzw. Przedmieście Oławskie⁶. Tym samym liczebność stolicy Śląska wzrosła z 60 000 w 1807 r. do przeszło 104 000 w 1849 r., by w 1871 r. osiągnąć stan prawie 208 000 mieszkańców⁷. Na przestrzeni lat 1816-1852 liczba mieszkańców Wrocławia wzrosła zatem o 61%⁸. W związku z dość dużą śmiertelnością mieszkańców tego miasta, o czym świadczą dane z lat 1822-1846, kiedy to zanotowano o przeszło 1 600 zgonów więcej aniżeli urodzin, można zakładać, że do wzrostu demograficznego przyczyniła się tzw. ludność napływowa. Przybywając do Wrocławia w poszukiwaniu pracy lokalizowana była ona zwłaszcza na Przedmieściu Odrzańskim, gdzie największy odsetek w strukturze mieszkańców stanowił wrocławski proletariatus. Przedmieście to nie stanowiło jednak najgęściej zaludnionej części Wrocławia. Największym bowiem skupiskiem ludności napływowej stało się Przedmieście Świdnickie, które określane było „przedmieściem arystokracji” oraz Przedmieście Oławskie, które w 1871 r. stanowiło 15% mieszkańców całego Wrocławia⁹.

Szybki wzrost demograficzny Przedmieścia Oławskiego spowodowany był budową dworca kolejowego, która z kolei przyczyniła się do rozwoju gospodarczego tej dzielnicy¹⁰. Szczególnego znaczenia nabrała tutaj produkcja perkalu¹¹. Wprawdzie część zakładów tekstylnych została zniszczona w wyniku działań wojennych i okupacji francuskiej, jednak w 1840 r. istniało jeszcze 12 drukarni perkalu, które z biegiem czasu wraz z napływem towarów zagranicznych ulegały powolnej likwidacji. Istniejące na terenie dzielnicy zakłady przemysłu włókienniczego nie były w stanie przekształcić miasta w wielki ośrodek tekstylny¹². Oprócz drukarni perkalu na Przedmieściu Oławskim usytuowano także niezależne zakłady wspomagające typu farbiarnie, płukarnie tkanin oraz składy materiałów¹³. Lokalizacja tych zakładów związana była z istniejącym tu systemem rzeczonym Odry i Oławki. Zakłady te zatrudniały sporą część mieszkańców, dając im oprócz za-

---

⁶ R. EYSMONTT, W. KONONOWICZ. *Urbanistyka*. W: *Encyklopedia Wrocławia*. Red. J. Harasymowicz. Wrocław 2000 s. 872.

⁷ A. GALOS. *Wielkomijski rozwój Wrocławia w latach 1850-1914*. W: *Wrocław. Jego dzieje i kultura*. Red. Z. Świechowski. Warszawa 1978 s. 349.

⁸ TENZE. *Miasto w I. połowie XIX wieku*. W: *Wrocław. Jego dzieje i kultura*. s. 326.

⁹ B. MISZEWSKA. *Przedmieście Oławskie*. W: *Encyklopedia Wrocławia*. s. 679.

¹⁰ EYSMONTT, KONONOWICZ. *Urbanistyka*. s. 872.

¹¹ MISZEWSKA. *Przedmieście Oławskie*. s. 679.

¹² GALOS. *Miasto w I. połowie XIX wieku*. s. 329.

¹³ MISZEWSKA. *Przedmieście Oławskie*. s. 679.

trudnienia także możliwość zaspokojenia podstawowych potrzeb egzystencjalnych.

W związku z rozwojem przemysłu tekstylnego potrzebą chwili okazała się rozbudowa dzielnicy, która nastąpiła w latach trzydziestych XIX w. Dotyczyła ona zwłaszcza budowy kamienic czynszowych usytuowanych między ulicami Klasztorną (obecnie: Traugutta) a Folwarczną (obecnie: Komuny Paryskiej)¹⁴. Główną arterią dzielnicy stanowiła ul. Klasztorna, którą zamieszkiwała społeczność dobrze sytuowana. Świadczą o tym jednopokojowe mieszkania dla służby domowej w sąsiadujących oficynach.

Przekrój społeczny Przedmieścia Oławskiego wydaje się być zróżnicowany, aczkolwiek większość stanowiła grupa robotników dniówkowych i fabrycznych. Wśród mieszkańców spotkać można było także przedstawicieli rzemiosła na czele z Karolem Kramerem, będącym rytmarzem i pierwszym prezesem Towarzystwa św. Wincentego à Paulo działającego przy parafii św. Maurycego we Wrocławiu¹⁵.

Szerokie kontakty ks. Franciszka Ksawerego Fischera, proboszcza parafii św. Maurycego w latach 1849-1879, między innymi z hr. Schlabrendorfem, hr. Elżbietą i Bertą Ballestrem, Fryderyką von Reisswitz, rodziną radcy miejskiego i członka rady parafialnej Ludewiga, dr. Neugebauerem, kupcem Hannem, właścicielem restauracji Menzelem, którzy wspierali parafię okazałymi datkami, świadczą o zamieszkiwaniu tej dzielnicy także przez grupę arystokratów, urzędników miejskich oraz przedsiębiorców¹⁶. Apartamenty przez nich zajmowane przy ul. Klasztornej obsługiwane były przez służbę domową, będącą niemałym procentem ludności tej dzielnicy. Nie ulega jednak wątpliwości, że zdecydowaną większość mieszkańców Przedmieścia Oławskiego stanowili robotnicy fabryczni i w nikłej części proletariat przemysłowy.

Najniżej zaszeregowana w hierarchii społecznej ludność dzielnicy borykała się z trudnościami ekonomicznymi. Stąd wymagała ona olbrzymiej troski socjalnej zwłaszcza, że warunki jej egzystencji w kamienicach czynszowych były wręcz fatalne, a wzrastająca skala

---

¹⁴ GALOS. *Miasto w 1. połowie XIX wieku*. s. 331.

¹⁵ *Jahrbücher des Vereins vom heil. Vincenz von Paul im Bereiche des Bisthums Breslau und der Grafschaft Glatz* (dalej: Jhb). Breslau 1867 s. 32.

¹⁶ Zob. K. ENGELBERT. *Geschichte der Pfarrei St. Mauritius in Breslau*. Breslau 1935 s. 69-83; T. BŁASZCZYK. *Ks. Franciszek Ksawery Fischer (1813-1879) – duszpasterz śląski*. „Saeculum Christianum” 10:2003 nr 1 s. 119.

bezrobocia spychała tę ludność na margines życia społecznego¹⁷. W czasach trwającej epidemii cholery najubożsi mieszkańcy dzielnicy narażeni byli także na największą śmiertelność. Bieda materialna, która uciskała sporą część ludności Przedmieścia Oławskiego i równocześnie parafii św. Maurycego we Wrocławiu przyczyniała się także do ich nędzy duchowej. Widząc ogrom potrzeb i ludzkiego nieszczęścia Kościół katolicki wyszedł naprzeciw oczekiwaniom najbardziej zaniedbanej części społeczeństwa Przedmieścia Oławskiego organizując za sprawą powołanego Towarzystwa św. Wincentego à Paulo pomoc charytatywną.

2. Działalność Konferencji męskiej w parafii św. Maurycego we Wrocławiu.

W 1848 r. podczas odbywającego się w Mainz Generalnego Spotkania Katolików Niemiec społeczność katolicka, zapoznając się z ideą Towarzystwa św. Wincentego à Paulo przedstawioną przez Piotra Reichenspergera, postanowiła przeszczepić na grunt niemiecki tę organizację o charakterze charytatywnym. Zlecono jej opiekę nad sprawami materialnymi i duchowymi pogrążonej w nędzy społeczności niemieckiej.

Pierwsza wrocławska Konferencja chrześcijańskiej dobroczynności powstała w listopadzie 1848 r. i składała się z 18 członków na czele z jej pierwszym i długoletnim prezesem ks. Józefem Sauerem¹⁸. Pierwszy podział wrocławskiego Towarzystwa na parafialne oddziały nastąpił w grudniu 1848 r. i obejmował 6 Konferencji w tym tzw. „Konferencję kombinowaną”, która swą działalnością obejmowała parafie św. Doroty, Bożego Ciała, św. Mikołaja oraz św. Maurycego¹⁹. We wrześniu 1849 r. z Konferencji tej wystąpiły parafie św. Mikołaja i św. Maurycego, które w ramach struktur parafialnych rozpoczęły samodzielną działalność charytatywną²⁰.

W parafialnej Konferencji św. Wincentego à Paulo przy kościele św. Maurycego we Wrocławiu szczególną rolę odegrał rymarz Karol

---

¹⁷ GALOS. *Miasto w 1. połowie XIX wieku*. s. 326.

¹⁸ D. SCHREIBER-KURPIERS. *Dzieje Konferencji św. Wincentego à Paulo na Śląsku w latach 1848-1914*. Warszawa 2003 s. 115 [mps].

¹⁹ *Tamże*. s. 116.

²⁰ T. BŁASZCZYK. *Charytatywna działalność wrocławskiego Towarzystwa św. Wincentego à Paulo w latach 1848-1871* [artykuł w druku].

Kramer, który zapoczątkował jej działalność i był jej długoletnim prezesem. Po nim funkcję prezesa przejął właściciel dóbr rycerskich von Reitzenstein.

Na przestrzeni lat 1848-1871 liczba członków rzeczywistych i honorowych wykazywała stałą tendencję. W 1858 r. w parafialnej Konferencji działało 18 rzeczywistych i 100 honorowych członków²¹. Liczba ta nieznacznie wzrosła 7 lat później, kiedy to odnotowano 24 rzeczywistych i 124 honorowych członków²², by 1870 r. ponownie osiągnąć stan z 1858 r. w liczbie 18 czynnych i 96 honorowych członków²³. Wprawdzie w obliczu wielkiej nędzy i olbrzymiego zapotrzebowania z jakim spotykali się członkowie Towarzystwa liczba ta była niewystarczająca, to jednak istniała płynność w pozyskiwaniu nowych członków, którzy w zetknięciu z rzeczywistością rezygnowali z dalszego angażowania się na rzecz działalności charytatywnej. W 1865 r. Konferencja pozyskała 8 czynnych i 11 honorowych członków, ale równocześnie utraciła 9 czynnych i 17 honorowych członków, którzy zrezygnowali z dalszej działalności²⁴. Zdarzały się też przypadki skreślenia z listy Konferencji tych członków, którzy nie wywiązywali się ze swoich powinności i świadczeń, jak to miało miejsce w 1869 r.²⁵

Obowiązkiem czynnych członków było cotygodniowe uczestnictwo w spotkaniach Konferencji, podczas których omawiano bieżące sprawy dotyczące efektów pracy charytatywnej w ramach Towarzystwa św. Wincentego à Paulo oraz odwiedzanie rodzin pogrążonych w biedzie i zaradzanie ich potrzebom. Rola członków honorowych ograniczała się do stałej współpracy poprzez systematyczne składanie ofiar pieniężnych potrzebnych na wsparcie ubogich²⁶. Dzięki stałym dochodom z bieżących składek członków Towarzystwa, jak również sporadycznym, ale znacznym ofiarom z zewnątrz Konferencja działająca przy parafii św. Maurycego we Wrocławiu nigdy nie narzekała na płynność finansową i brak środków materialnych potrzebnych do opieki nad ubogimi. W 1866 r. proboszcz parafii św. Maurycego i honorowy prezes parafialnej Konferencji, ks. Franciszek Ksawery Fischer,

---

²¹ Jhb 1859. *Przegląd dochodów i wydatków za rok 1858*. s. 79.

²² Jhb 1866. *Przegląd dochodów i wydatków za rok 1865*. s. 122.

²³ Jhb 1871. *Przegląd dochodów i wydatków za rok 1870*. s. 129.

²⁴ Jhb 1866. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 19.

²⁵ Jhb 1870. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 25.

²⁶ Jhb 1868. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 20.

pośredniczył w przekazaniu znacznej sumy pieniężnej na rzecz działalności charytatywnej Towarzystwa²⁷. Dwa lata później Konferencja cieszyła się datkiem 100 talarów, które zostały jej przekazane przez ordynariusza wrocławskiego Henryka Förstera²⁸. Wśród doraźnych subskrybentów należy zaznaczyć osobę żydowskiego rzemieślnika, który zobowiązał się za pośrednictwem Towarzystwa wspierać finansowo rodzinę kolejarza zwolnionego z pracy i pozbawionego nadziei na otrzymanie renty²⁹.

Celem utrzymania finansów w dobrej kondycji parafialny oddział Towarzystwa św. Wincentego à Paulo przy kościele św. Maurycego podjął decyzję organizowania doraźnych zbiórek pieniężnych wśród dobrze uposażonych mieszkańców Przedmieścia Oławskiego. W konsekwencji powziętej przez Towarzystwo uchwały w 1866 r. Konferencja została oskarżona o brak patriotyzmu. Przeciwnicy Konferencji uzasadniając swoje oskarżenie wskazywali na czas wojny, a zbiórki pieniężne na rzecz ubogich traktowali jako źródło finansowania przeciwników ojczyzny³⁰.

Nikłe zaangażowanie się parafian św. Maurycego w działalność Towarzystwa św. Wincentego à Paulo nie przysłańiało jednak samej pracy charytatywnej. Członkowie Konferencji, odkrywając tajemnicę ubóstwa, doskonalili się w pokorze i wzmacniali się w chrześcijańskiej doskonałości, dążąc do pogłębienia życia duchowego tak własnego jak i powierzonych im podopiecznych³¹.

Corocznie członkowie Konferencji otaczali opieką kilkanaście rodzin, którym zapewniali podstawowe środki do życia. Uwzględniając możliwości finansowe Towarzystwo zaopiekowało się w 1866 r. 26 rodzinami³². Liczba ta przez następne dwa lata wzrosła do 29 rodzin³³, by w 1869 r. znów spaść do 25 rodzin³⁴. Większość z tych rodzin żyła w skrajnej nędzy³⁵.

---

²⁷ Jhb 1867. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 31.

²⁸ Jhb 1869. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 34.

²⁹ Jhb 1859. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 20.

³⁰ Jhb 1867. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 31.

³¹ Jhb 1869. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 33.

³² Jhb 1867. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 32.

³³ Jhb 1868. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 20; Jhb 1869. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 33.

³⁴ Jhb 1871. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 25.

³⁵ Jhb 1868. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 20.

Konferencja nie czyniła różnic konfesyjnych i wspierała także rodziny mieszane. Najczęściej związane to było z opieką nad chorym członkiem rodziny. Szczerą intencją odwiedzających swoich podopiecznych, świadczenie im pomocy charytatywnej, dbałość o przestrzeganie zasad kościelnych w życiu ubogich owocowało niekiedy chęcią przejścia na katolicyzm jednego ze współmałżonków. Deklaracje zmiany wyznania przez podopiecznego pociągały za sobą w konsekwencji inne dodatkowe prace członków Konferencji, którzy podejmowali się trudu godnego przygotowania i wprowadzenia w życie sakramentalne nowych członków Kościoła³⁶. W jednym tylko przypadku zmiana wyznania przez umierającego ojca rodziny spowodowana była chęcią złożenia go do grobu przy wcześniej zmarłym dziecku, które spoczywało na cmentarzu parafialnym św. Maurycego. Po jego śmierci członkowie Towarzystwa roztoczyli szczególną opiekę nad wdową i trójką dzieci, którym starano się zapewnić bezpłatną naukę w katolickiej szkole elementarnej. W związku z ingerencją magistratu wrocławskiego, który umieścił dzieci w szkole protestanckiej i przy wyraźnej akceptacji tego postanowienia przez żonę zmarłego, która była katoliczką, Konferencja wycofała się z dalszego udzielania pomocy rodzinie³⁷.

Od wszystkich swoich podopiecznych Konferencja domagała się usposobienia kościelnego, którego gwarantem miał być aktywny udział w życiu sakramentalnym. Niespełnienie tego warunku, jak również ciągle trwanie w niewierze oraz zamykanie do nieobyczajności było powodem skreślenia rodzin z listy podopiecznych Towarzystwa³⁸. Starania Konferencji zmierzające do popularyzowania kościelno-religijnego stylu życia wśród ubogich zazwyczaj ukoronowane były sukcesem³⁹. Na przestrzeni lat 1858-1870 tylko 5-krotnie skreślano z listy podopiecznych te rodziny, które nie dawały posłuchu w kwestiach wiary i życia sakramentalnego⁴⁰.

W 1869 r. ogólnie z pomocy Towarzystwa skorzystało 100 osób⁴¹. Wśród nich były wdowy oraz ojcowie samotnie wychowujący swe

---

³⁶ Jhb 1866. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 21.

³⁷ *Tamże*. s. 20.

³⁸ Jhb 1868. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 20.

³⁹ Jhb 1859. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 21.

⁴⁰ Jhb 1867. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 32.

⁴¹ Jhb 1870. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 25.

dzieci⁴². Opieką otaczano także sieroty. W 1865 r. Konferencja roztoczyła opiekę nad 3 dziewczętami, a trzy lata później zaopiekowała się dwoma sierotami, które umieszczono na koszt Towarzystwa u Sióstr Dobrego Pasterza⁴³. Podobnie było w 1869 r. kiedy to jedną sierotę powierzono opiece pasterkom⁴⁴. Również osieroconym chłopcom zapewniano opiekę i wychowanie w sierocińcach prowadzonych przez jadvizanki i siostry szkolne⁴⁵. Rzadko miały miejsce wypadki brania na wychowanie chłopców przez jednego z członków Konferencji. W jedynym przypadku, który miał miejsce w 1865 r., członek Konferencji zdecydował się na przyjęcie dwóch chłopców pod opiekę z powodu usilnych prośb ojca dzieci, który zmuszony był, z powodu utraty pracy, poszukiwać zatrudnienia za granicą⁴⁶.

Dbłość o religijne wychowanie dzieci była jednym z zadań członków Konferencji. Ciągła penetracja życia duchowego, przypominanie zasad wiary, domaganie się od podopiecznych, a zwłaszcza ich dzieci, życia sakramentalnego sprawiało, że Konferencja kładąc silny nacisk na życie duchowe, wspierała także swoich podopiecznych w przygotowaniu do przyjęcia pierwszych sakramentów świętych. Oprócz przygotowania duchowego starano się o ubranka komunijne dla dzieci przystępujących do I spowiedzi i Komunii św. W 1868 r. przekazano po 2 talary na rzecz 5 chłopców i 3 dziewczynek celem zakupu odpowiedniego ubrania komunijnego⁴⁷. Dwa lata później 4 chłopców przystępujących do I Komunii św. otrzymało od Towarzystwa odpowiednie ubranie oraz zapomogę pieniężną⁴⁸.

Konferencja św. Wincentego à Paulo działająca przy parafii św. Maurycego we Wrocławiu otaczała także troskliwą opieką młodzież czeladniczą. Dostrzegając ich duchową i materialną nędzę czyniła starania, by zabezpieczyć ich przyszłość poprzez współpracę z Towarzystwem Terminatorów. W 1870 r. temu Towarzystwu została powierzona przez Konferencję opieka nad 5 chłopcami, na których

---

⁴² Jhb 1871. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 25.

⁴³ Jhb 1866. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 21; Jhb 1869. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 33.

⁴⁴ Jhb 1870. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 25.

⁴⁵ *Tamże*.

⁴⁶ Jhb 1866. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 21.

⁴⁷ Jhb 1869. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 34.

⁴⁸ Jhb 1871. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 25.

utrzymanie płacono 18 talarów w skali roku⁴⁹. Kasa Konferencji już od dawna wspierała finansową pomocą pożyteczną działalność Towarzystwa Terminatorów niezależnie od tego, czy zlecała mu opiekę nad młodymi chłopcami z Przedmieścia Oławskiego⁵⁰. Finansowym wsparciem parafialnej Konferencji św. Wincentego à Paulo cieszyło się także Towarzystwo Dobrej Książki oraz Biblioteka Towarzystwa, których działalność opłacano raz na kwartał⁵¹.

Parafialna Konferencja przez długie lata opiekowała się 91-letnią wdową, której magistrat wrocławski odmawiał wszelkiej pomocy z powodu jej dewocji⁵². Co tydzień wspierano ją kartką żywnościową na chleb⁵³.

Szczególną troską otaczano także chorych, których zabezpieczano w podstawowe środki medyczne, a w nagłych przypadkach oddawano ich pod opiekę medyczną bonifratrom i elżbietankom⁵⁴. Istniejący na Przedmieściu Oławskim szpital oo. Bonifratrów dawał możliwość Towarzystwu św. Wincentego à Paulo przy kościele św. Maurycego współpracy na rzecz ubogich chorych. W przypadku elżbietanek Konferencja wykorzystywała osobę ich kuratora i współżalozyciela oraz proboszcza parafii ks. Franciszka Ksawerego Fischera, który wskazywał szare siostry jako zakonnice dobrze przygotowane do posługi medycznej i ambulatoryjnej wśród chorych.

Konferencja męska Towarzystwa św. Wincentego à Paulo działająca przy parafii św. Maurycego, mimo niewielkiej liczby członków czynnych i przy wystarczających środkach finansowych zapewnianych przez subskrybentów, wypełniała swoje zobowiązania wspierania ubogich materialnie i duchowo, przyczyniając się do łagodzenia skutków ubóstwa wśród mieszkańców Przedmieścia Oławskiego.

3. Działalność Konferencji żeńskiej w parafii św. Maurycego we Wrocławiu.

Mimo, że od 1858 r. na terenie Wrocławia działała pierwsza Konferencja żeńska przy parafii Bożego Ciała, to dopiero pięć lat później parafia św. Maurycego mogła wykazać istnienie Konferencji

---

⁴⁹ *Tamże*.

⁵⁰ Jhb 1869. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 34.

⁵¹ Jhb 1871. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 25.

⁵² Jhb 1869. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 33-34.

⁵³ *Tamże*. s. 33.

⁵⁴ Jhb 1859. *Sprawozdanie prezesa Konferencji von Reitzensteina*. s. 21.

żeńskiej, która obrała sobie za patronkę św. Urszulę. Funkcję prezesa Konferencji św. Urszuli pełnili wikariusze parafialni.

Pierwszym prezesem Konferencji żeńskiej, działającej w parafii św. Maurycego we Wrocławiu, został wikariusz parafii ks. Hermann Böer. Swoją funkcję pełnił do czasu objęcia parafii św. Doroty, początkowo w charakterze administratora, a następnie proboszcza⁵⁵. Po nim obowiązki prezesa Konferencji św. Urszuli przejął jego następcą na wikariacie ks. Wojciech Martin, który w 1868 r. został administratorem parafii św. Wojciecha we Wrocławiu. W 1867 r. Wikariat Generalny przydzielił parafii św. Maurycego do pracy duszpasterskiej drugiego wikariusza w osobie ks. dr. Konstantego Mattnera, który wraz z odejściem ks. Martina przejął obowiązki prezesa Konferencji żeńskiej⁵⁶. Prezesem honorowym tej Konferencji podobnie jak i męskiej był proboszcz parafii ks. Franciszek Ksawery Fischer⁵⁷.

W pierwszym roku działalności Konferencja św. Urszuli liczyła 12 czynnych i 50 honorowych członków⁵⁸. W roku następnym stan personalny Konferencji zwiększył się o 5 czynnych i 25 honorowych członków⁵⁹. W roku 1867 wzrosła liczba członków czynnych i honorowych Konferencji, i wynosiła odpowiednio 22 i 104 osoby⁶⁰. Największą liczbę członków czynnych zanotowano w 1870 r., kiedy to stan personalny Konferencji wynosił 25 osób czynnie zaangażowanych w działalność charytatywną, które były wspierane przez 93 subskrybentów⁶¹. Członkowie honorowi wykazywali się dużym zaangażowaniem finansowym niejednokrotnie współzawodnicząc ze sobą w wysokości składanych ofiar. Tym samym zabezpieczając od strony finansowej działalność Konferencji okazywali zrozumienie dla ogromu potrzeb⁶².

Swoją działalnością Konferencja św. Urszuli obejmowała najbardziej niefortunne rodziny parafii. W 1868 r. otoczono opieką 49 rodzin, mieszkających w ponurych izbach piwnicznych i nędznych poddaszach⁶³. Rodzinom tym zabezpieczano podstawowe środki do życia,

⁵⁵ ENGELBERT. *Geschichte der Pfarrei St. Mauritius*. s. 76.

⁵⁶ *Tamże*. s. 79.

⁵⁷ Jhb 1865. *Sprawozdanie prezesa Konferencji ks. Hermanna Böera*. s. 30.

⁵⁸ Jhb 1864. *Przegląd dochodów i wydatków za rok 1863*. s. 129.

⁵⁹ Jhb 1865. *Przegląd dochodów i wydatków za rok 1864*. s. 117.

⁶⁰ Jhb 1868. *Przegląd dochodów i wydatków za rok 1867*. s. 120.

⁶¹ Jhb 1871. *Przegląd dochodów i wydatków za rok 1870*. s. 129.

⁶² Jhb 1869. *Sprawozdanie prezesa Konferencji ks. Konstantego Mattnera*. s. 37.

⁶³ *Tamże*.

zaopatrując je także w narzędzia pracy pomocne do podjęcia pracy zarobkowej⁶⁴. Pomoc świadczona rodzinom biednym była niejednokrotnie niedoceniana przez podopiecznych. Zdarzało się, że rodziny zagrożone eksmisją otrzymywały za pośrednictwem Konferencji św. Urszuli nowe mieszkania wyposażone w najpotrzebniejsze meble, odzież, a także produkty żywnościowe. Podopieczni, uważając te dary za wielki luksus, pozbywali się ich, by wrócić do dawnego stylu życia. Przyczyną takiego działania było niejednokrotnie pijaństwo, jak również niechęć do wszelkich korzystnych zmian⁶⁵. W przypadku takich postaw skreślano rodziny z listy podopiecznych.

Olbrzymia bieda na Przedmieściu Oławskim spowodowana była także napływem rodzin robotniczych z prowincji, które w poszukiwaniu pracy zasiedlały tę część Wrocławia. Niejednokrotnie, nie mogąc znaleźć pracy, wyprzedawały swój dobytek i zastawiały w lombardach cenne przedmioty, popadając tym samym w skrajną nędzę. Członkinie Konferencji także i tym rodzinom przychodziły z pomocą, dążąc do poprawy ich sytuacji bytowej⁶⁶.

Otaczając rodziny opieką materialną Konferencja św. Urszuli w sposób szczególny troszczyła się o życie duchowe swoich podopiecznych. Wielką troską otaczano dzieci i młodzież, przygotowując je do przyjęcia sakramentów świętych. Dla sierot starano się o odpowiednie wychowanie, powierzając je opiece pasterkom, a w dwóch przypadkach osobie świeckiej godnej zaufania⁶⁷. Dzięki organizowanym loteriom fantowym Konferencja św. Urszuli zaopatrywała dzieci w niezbędną odzież. Tym samym w 1868 r. 50 dzieci zostało obdarowanych darami bożonarodzeniowymi⁶⁸. Z dochodu loterii przeznaczano także część środków na wsparcie ubogich rodzin⁶⁹.

Lata wojny przysparzały niemało kłopotów Konferencji św. Urszuli, która trudziła się we wspieraniu rodzin pozbawionych ich jedynek żywicieli. Lata te przyniosły wiele, nowej pracy, która objawiała się także w opiece nad rannymi.

---

⁶⁴ Jhb 1868. *Sprawozdanie prezesa Konferencji ks. Wojciecha Martina*. s. 22.

⁶⁵ Jhb 1865. *Sprawozdanie prezesa Konferencji ks. Hermanna Böera*. s. 31.

⁶⁶ Jhb 1870. *Sprawozdanie prezesa Konferencji ks. Konstantego Mattnera*. s. 27.

⁶⁷ Jhb 1867. *Sprawozdanie prezesa Konferencji ks. Wojciecha Martina*. s. 33.

⁶⁸ Jhb 1869. *Sprawozdanie prezesa Konferencji ks. Konstantego Mattnera*. s. 38.

⁶⁹ Jhb 1867. *Sprawozdanie prezesa Konferencji ks. Wojciecha Martina*. s. 32.

Mimo powszechnego zubożenia ludności, w tym także subskrybentów Konferencji, spowodowanego uciskiem ekonomicznym, w dalszym ciągu wspierano najuboższe i bezrobotne rodziny, które wymagały pomocy nie tylko materialnej, ale także duchowej⁷⁰.

Dając przykład własnego zaangażowania na rzecz ubogich, kierując się zasadami wiary, członkinie Konferencji wzmacniały życie religijne swoich podopiecznych, domagając się od nich życia sakramentalnego. Ponadto na cotygodniowych spotkaniach, zapoznając się z życiorysem św. Wincentego, członkinie Konferencji św. Urszuli umacniały się w chrześcijańskiej Caritas bez reszty poświęcając swoje siły i zdolności w służbie biednym i potrzebującym. Ta forma działalności przyczyniła się do odkrycia przez dwie członkinie Konferencji powołania do życia zakonnego⁷¹.

Działalność Konferencji św. Urszuli nie była zagrożeniem dla Konferencji męskiej działającej w parafii św. Maurycego. Mimo, że przyświecał im ten sam cel, to sytuacja ekonomiczno-społeczna Przedmieścia Oławskiego we Wrocławiu dawała im szerokie pole działania w likwidacji stref ubóstwa parafialnej społeczności.

Podsumowanie

Polaryzacja społeczeństwa spowodowana warunkami ekonomicznymi dała obraz wielkiego ubóstwa XIX-wiecznej społeczności Wrocławia. Szybka industrializacja miasta spowodowała napływ ludności z prowincji, która poszukując pracy lokalizowała się w osiedlach przedmiejskich.

Zlokalizowane na Przedmieściu Oławskim fabryki przemysłu tekstylnego spowodowały zamieszkanie tego terenu przez robotników fabrycznych. Ich egzystencja uzależniona była przede wszystkim od rozwoju produkcji, która z kolei nie zawsze dawała robotnikom finansową satysfakcję. Nikłe zarobki, brak perspektywy lepszego życia i odpowiednich środków finansowych na utrzymanie rodziny, przyczyniło się do olbrzymiej biedy, której nierzadko towarzyszyła nędza duchowa.

---

⁷⁰ Jhb 1871. *Sprawozdanie prezesa Konferencji ks. Konstantego Mattnera*. s. 27.

⁷¹ Jhb 1868. *Sprawozdanie prezesa Konferencji ks. Wojciecha Martina*. s. 22.

W celu pomocy najuboższym powołano do życia w parafii św. Maurycego we Wrocławiu Towarzystwo św. Wincentego à Paulo, które od 1848 r. otaczało opieką zarówno finansową, jak i duchową najuboższą część parafian. W 1863 r. powołano do życia żeńską Konferencję św. Urszuli, która nie wchodząc w zakres działalności Konferencji męskiej realizowała podobne cele, dążąc do złagodzenia skutków ubóstwa społeczności parafialnej.

Obydwie Konferencje, podejmując się działalności charytatywnej, wypełniły swoje zadania, ukazując zalety chrześcijańskiej Caritas.

WERKE DER LIEBE IN BRESLAU DES XIX JH. AM BEISPIEL
DER KARITATIVEN TÄTIGKEIT DER GESELLSCHAFT DES HL.
VICENT VON PAUL IN DER PFARREI ST. MAURIZIUS

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die sociale polarisation infolge der ekonomischen Verhältnissen spiegelt große Elend der breiten Kreisen der Bevölkerung des Breslau ab. Rasche Industrialisation verursachte große Zulauf der Menschen aus den Dörfern der Provinz. Die Zugesogene besiedelten die Vorstadteile Breslau. In der Ohlauvorstadt befanden sich Tekstilfabriken. Die Arbeiter verdienten für ihre Arbeit fast Hungerslohn. Ihre Familien lebten in Not. Zwecks der Abhilfe diesen Familien ist auch in der Pfarrei St. Mauritz im Jahr 1848 die Vinzenzverein zum Leben berufen. Die Vinzenzbruder leisteten den armen Familien materielle und geistige Hilfe. Im Jahre 1863 erschien auch in der Pfarrei Frauenverein „St. Ursula“. Die beide Konferenzen leisteten in der Pfarrei St. Mauritz eine gute, christliche, charitativ Arbeit zum Wohle der Bevölkerung.

Thum. Ryszard Paszek SDS